

Türkiye’de Faaliyette Bulunan Çok Uluslu Şirketlerin Kontrolündeki Yabancı Şirketlerin Vergi Yüklerinin Analizi

Kürşat YALÇINER¹ - Erkan ERTÜRK²

Makale Gönderim Tarihi: 02.10.2017

Makale Kabul Tarihi: 26.03.2018

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de faaliyette bulunan Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) kontrolündeki yabancı firmaların vergi yüklerinin yerli firmalara göre farklı olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmada satışlar ve aktif büyüklüğü kriterine göre, yerli ilk 1.000 firma ile yabancı ilk 100 firmanın vergi matrahı/satışlar oranları ile vergi matrahı/aktifler oranları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda, yabancı ÇUŞ’ların yerli firmalara göre daha az mali kar beyan ettikleri bulunmuştur. Basit doğrusal regresyon analiziyle bu farklılığın transfer fiyatlandırmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığı araştırılmış; ancak anlamlı bir bulguya ulaşılamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Transfer Fiyatlandırması, Matrah Aşındırması ve Kar Aktarımı, Vergi Yükü, Çok Uluslu Şirketler.

¹ Prof. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, kyalciner@gelisim.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-3244-2220

² Daire Başkanı, Gümrükler Genel Müdürlüğü, e.erturk@gtb.gov.tr, Orcid Id: 0000-0002-8155-1001
Sorumlu yazar.

The Tax Burden of Foreign Companies in the Control of MNCs Operating in Turkey

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate whether the tax burden of foreign firms in the control of MNCs operating in Turkey differs from the local firm. For this purpose, the ratio of tax base / sales and tax base / assets of the first 1000 domestic and 100 foreign firms in terms of sales and asset size are compared. As a result of comparison, foreign MNCs declared less tax income than those of domestic firms. With regression analysis, it was researched whether this difference was caused by transfer pricing, but no significant finding was found.

Keywords: Transfer Pricing, Base Erosion and Profit Shifting, Tax Burden, Multinational Corporations.

1. GİRİŞ

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle birlikte ülkeler arasındaki ticaret serbestleşmeye başlamış ve bunun sonucunda da Çok Uluslu Şirket (ÇUŞ) yapıları ortaya çıkmaya başlamıştır. ÇUŞ'ların ortaya çıkışı, bu şirketlerin vergilendirmesinde güçlükler yaşanmasına neden olmuştur. İlk olarak, bu şirketlerin kendi aralarında yaptıkları mal ve hizmet ticaretinde kullandıkları fiyatları normal arz ve talep koşullarına göre değil, kendi isteklerine göre belirleyebilmesi transfer fiyatlandırması diye adlandırılan sorunu ortaya çıkarmıştır. Transfer fiyatların, ülkeler arasındaki vergi oranı farklılıklarından faydalanmak amacıyla emsallere uygun olmayacak bir şekilde belirlenmesi ve bu suretle de vergiden kaçınılması bugün ülkelerin en temel vergilendirme sorunlarından biri haline gelmiştir.

ÇUŞ'ların vergiden kaçınmasına yol açan diğer bir husus; patent, marka gibi gayri maddi hakların yoğun kullanımı olmuştur. Gayri maddi haklar, günümüzde şirket karlılığını belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Ancak söz konusu hakların değerlendirilmesindeki güçlük, ÇUŞ'ların vergiden kaçınmalarına yol açmaktadır. Özellikle bu hakların vergi cennetlerinde kurulan şirketlere lisans-

lanması veya maliyet paylaşım anlaşmaları ile ortak geliştirilmesi, ÇUŞ'ların vergiden kaçınmalarını oldukça kolaylaştırmıştır.

Söz konusu gelişmeler, ÇUŞ'ların vergilendirilmesini günümüzün en önemli konularından birisi haline getirmiştir. Ancak, ÇUŞ'ların etkin bir şekilde vergilendirilmesi kolay görünmemektedir. Başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere birçok ülke, söz konusu şirketlerin kendi ülkelerine yatırım yapmasını istemekte, bunun için de bazı vergi teşvikleri veya indirimlerini ÇUŞ'ların kullanımına sunmaktadır. Bu nedenle ülkeler yabancı sermaye yatırımlarını hem caydırmayan hem de yeterli vergi geliri sağlayan bir vergilendirme politikası geliştirmeyi arzulamaktadırlar. Böyle bir politikanın geliştirilmesinde ÇUŞ'ların ülke içinde yerli firmalara göre daha az vergi ödeyip ödemediklerinin bilinmesi, daha az vergi ödüyorlarsa da bunun nedeninin araştırılması ve araştırma sonucuna göre de gerekli önlemlerin alınması büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de faaliyette bulunan ÇUŞ'ların kontrolündeki yabancı firmaların vergi yüklerinin yerli firmalara göre farklı olup olmadığı araştırılmış ve farklılığın transfer fiyatlandırmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığı incelenmiştir.

2. Literatür incelemesi

ÇUŞ'ların matrah aşındırması ve kar aktarımı ile ilgili literatür üç grupta sınıflandırılabilir. Birinci grup çalışmalar, ÇUŞ'ların faaliyette buldukları ülkelere göre vergi yükleri ve bu vergi yüklerindeki farklılıkların neden kaynaklandığı üzerine odaklanmıştır. İkinci grup çalışmalar, ülkelerin reel vergi oranları arasındaki farklılığın doğrudan sermaye yatırımları üzerindeki etkilerini incelemektedir. Üçüncü grup çalışmalar ise, vergi cennetlerinin üzerine yoğunlaşmıştır. Son dönem literatür özellikle ABD merkezli ÇUŞ'ların matrah aşındırma ve kar aktarımına karşı getirilecek politika önerileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Grubert ve diğerleri (1993), ABD'de yerleşik firmalar ile yabancılara kontrol ettiği ABD'de faaliyet gösteren firmaların kurumlar vergisi ödemelerini karşıladıkları çalışmalarında; vergilendirilebilir gelirin aktif büyüklüğe oranını ABD'de yerleşik firmalar

için %2,18, ABD’de faaliyet gösteren yabancı şirketler için ise %0,58 olarak bulmuşlardır. Yazarlara göre, yabancı şirketlerin düşük vergi ödemelerine yol açan faktörler; transfer fiyatlandırma manipülasyonu, daha fazla borçlanma, şirket birleşme ve devralmaları, yeni şirket kurma maliyetleri, döviz kuru dalgalanmaları ve sermaye maliyetindeki farklılıklardır. Bu etkiler yabancı kontrolündeki şirketler ile yerli şirketler arasındaki getiri oranı farkının yaklaşık yarısını açıklamakta, geri kalan farklılığı açıklayan başkaca bir unsur tespit edilememekte ve bu farklılığın transfer fiyatlandırmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Çalışmada, yabancı şirketlerin daha düşük vergilendirilebilir gelire sahip olmalarına neden olabileceği düşünülen faktörlerden borçlanma, devralma - birleşme ve sermaye maliyetindeki farklılıkların, yabancı – yerel şirket karlılığına etkisi olup olmadığı konusunda bir kanıt ulaşılamamıştır.

Collins ve Shackelford’un (1995) 1982-1991 yılları arasında ülkelerin ortalama efektif vergi oranlarını karşılaştırdıkları çalışmalarına göre, en yüksek efektif vergi oranına sırasıyla Japonya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada sahiptir. Bu sıralama yerel şirketler ile yurt içinde yer alan ÇUŞ’lar için de geçerli olmaktadır. ABD’de bulunan ÇUŞ’lar, sürekli olarak yerli muadillerinden daha yüksek vergi ödemektedir.

Grubert ve diğerleri (1996), ÇUŞ’ların vergi planlaması yoluyla yabancı vergi oranlarını düşürdüklerini ya da hükümetlerin ÇUŞ’lara verdikleri vergi tavizlerini artırdıklarını ifade etmektedirler. ABD ana şirketlerinin yurtdışındaki iştiraklerinden ABD’ye gönderilen gelire ilişkin ortalama yabancı vergi oranı 1984’te % 36’ı iken, 1992’de % 25’e gerilemiştir. Azalışın temel sebebi, ev sahibi ülkenin efektif vergi oranlarının azalması olmuştur. Bunda, kâr payı ödemesi aleyhine artan royalti ücretlerinin önemli bir payı olmuştur. Araştırmacılara göre, ABD şirketleri tarafından rapor edilen efektif vergi oranlarındaki ülke bazlı değişiklikler beklenenden daha fazla olmuştur.

Collins ve diğerlerine (1997) göre, ABD’de ticaret sektöründe faaliyet gösteren yabancı kontrolündeki toptancıların vergi beyanlarında kayıtlı satılan mamul maliyeti ile satışlar arasındaki

ilişki, diğer (kontrol grubundaki) şirketlerin konsolide finansal tablolarındaki ilişkiden farklılaşmamaktadır.

Grubert (2000), hükümetlerin ve şirketlerin entegre olan dünyaya tepki gösterdiğine dair bazı işaretlerin bulunduğu söylemiş ve küçük, açık ve düşük gelirli ülkelerin, ortalama vergi oranlarını daha fazla düşürdüklerini, bu ülkelerin artan sermaye hareketliliğinden daha fazla etkilenmesinin beklenebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, ülkelere geri gönderilen gelir üzerinde daha düşük yabancı vergi oranına sahip şirketlerin, faaliyet gösterdikleri ülkelerde ortalama vergi indirimlerinden daha fazlasını kazanabildiklerini, bu şirketlerin daha hareketli olmaları ya da vergi planlaması fırsatlarının artmış olması nedeniyle pazarlık güçlerinin arttığını belirtmiştir. Bu nedenlerle de daha fazla gelir düşük vergi oranına sahip ülkelere kaydırılmaktadır. Avrupa Ekonomik Teşkilatı gibi homojen serbest ticaret alanlarında vergi oranı daha fazla düşmemekte, efektif veya kanuni vergi oranları arasında çok az bir yakınsama bulunmaktadır.

Altshuler ve diğerlerine (2000) göre, yurtdışındaki yatırımlar için tahmin edilen vergi esnekliği daha büyüktür. 1984-1992 döneminde imalat sanayinde fiziki sermayenin yeri vergi oranlarına karşı daha duyarlı hale gelmektedir. Fiziki sermayenin vergi sonrası getirilerindeki değişimlere karşı esnekliği 1984'te yaklaşık 1,5 iken esneklik 1992'de 2,8'e çıkmıştır. Esnekliklerde 1'den daha fazla artış, son yıllarda ev sahibi ülkenin vergi oranlarındaki farklılıklara karşı ana ülkedeki imalatçı şirketlerin yurtdışındaki imalatçı iştiraklerinde tutulan fiziki sermaye payının, daha duyarlı hale geldiğini göstermektedir. Bu durum, uluslararası sermayenin artan hareketliliği ve üretimin küreselleşmesi ile de tutarlıdır.

Grubert'e (2003) göre, gayri maddi haklara ilişkin ARGE'den kaynaklanan gelir toplam şirket gelirlerinin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır ve bu gelir yüksek vergili yerlerden düşük vergili yerlere aktarılmaktadır. ARGE yoğun iştirakler, şirketler arası işlemlere daha fazla girmekte ve bu durum gelir aktarımı için daha fazla fırsat oluşturmaktadır. Çok yüksek ya da çok düşük yasal vergi oranları bulunan ülkelerdeki iştiraklerin, içeriye veya dışarıya doğru gelir aktarımı için daha güçlü güdüleri bulunmakta ve ayrıca bu

iştirakler şirketler arası işlem hacminin önemli bir bölümünü üstlenmektedir. Ayrıca, ARGE yoğun ABD ana şirketleri, yasal vergi oranları çok yüksek veya çok düşük olan ülkelere yatırım yaparak gelir aktarımı fırsatlarına karşılık vermektedir. Dolayısıyla ARGE yoğun firmalar için gelir aktarımı, düşük vergi oranlı ülkelerin cazibesini artırırken, yüksek vergi oranlı olmanın olumsuz etkisini azaltıcı görünmektedir. Ampirik bulgular, gelir aktarım fırsatlarının, hem yüksek hem de düşük vergili ülkelere yatırım ve şirket içi işlemleri değiştirerek nispeten simetrik bir etkiye sahip olmalarını sağladığını göstermektedir.

Collins ve Shackelford'a (2003) göre, ABD'de yerleşik şirketler sadece ABD'de faaliyet gösteren yerel şirketlerden ve Kanadalı ÇUŞ'lardan daha yüksek vergi yükü ile karşılaşmakta, İngiliz ÇUŞ'ları ile ise benzer vergi yüküne sahip olmaktadır. ABD'li şirketler küresel faaliyetleri nedeniyle daha yüksek vergi yüküyle karşılaşmaktadırlar. Japon şirketler 1980'li yıllardakine göre daha az olmasına karşın hala yüksek ortalama efektif vergi yüküne sahip olmaya devam etmektedirler. Araştırma konusu ülkeler içinde Kanada, en düşük efektif vergi oranına sahip ülke olmaya devam etmektedir. ABD ve İngiltere ÇUŞ'ları yerel eşdeğer firmalara göre artan bir şekilde, özellikle de finans, sigorta ve gayrimenkul sektöründe, daha yüksek vergi yükü ile yüzleşmektedirler.

Clausing'e (2009) göre, ülkeler arasındaki vergi oranı farklılıklarına karşın reel karşılıktan dolayı kaybedilen gelirler, finansal karşılıklar nedeniyle kaybedilen gelirlerin yarısından az olmaktadır.

Hines (2010), vergi cennetine daha yakın lokasyonda bulunan ülkelerin, vergi cennetlerine uzak diğer ülkelere nazaran 1992 ila 2006 arasında daha hızlı ekonomik büyüme sergilediğini göstermiştir. Buna göre vergi cennetlerine yakın ülkelerin söz konusu yıllar arasında reel ekonomik büyüme oranları yüzde 2,56 iken, dünyanın geri kalan ülkeleri için bu oran yüzde 2,14 tür.

Zucman (2015), vergi cennetlerinde ne kadar servet olduğu hesaplamak için kayıtlı finansal varlıklar ile dünya çapındaki finansal merkezlerdeki yükümlülükler arasındaki farkı araştırmıştır. Bu referans tahmine göre, dünyanın finansal varlıklarının

yüzde 8'i vergi cennetlerinde tutulmaktadır. Zucman gelişmekte olan ülkelerde bu yüzdenin çok daha yüksek olabileceğini tahmin etmektedir. Offshore hesaplarda tutulan finansal servetlerin Afrika'daki payı yüzde 30'lar civarında iken Rusya ve Orta Doğu'da bu oran yüzde 50'nin üzerindedir. Zucman, bu rakamların dünya çapında vergi gelirinde yaklaşık 200 milyar USD kayıp anlamına geleceğine işaret etmektedir.

3. Transfer fiyatlandırma mekanizması yoluyla vergiden kaçınılması

ÇUŞ'ların ilişkili oldukları şirketler arasında gerçekleştirdikleri mal ve hizmet transferlerinde uyguladıkları fiyatlar ile vergiden nasıl kaçınabildiklerini göstermek amacıyla aşağıda yer alan örnek uygulamaya yer verilmiştir. Tablo 1.'de çok uluslu bir şirketin iki farklı ülkede faaliyet gösteren şirketlerine ilişkin gelir tabloları yer almaktadır. X ülkesinde kurumlar vergisi oranı %15, Y ülkesinde kurumlar vergisi oranı %30'dur. X ülkesinde faaliyette bulunan A şirketi, Y ülkesindeki ilişkili B şirketine dizüstü bilgisayar satmaktadır. Y ülkesindeki şirket ise söz konusu diz üstü bilgisayarların, dağıtımını ve perakende satımını gerçekleştirmektedir.

Tablo 1: A ve B şirketlerinin bireysel ve konsolide gelir tabloları (Senaryo-1)

	A Şirketi	B Şirketi	Konsolide Tablo
Satışlar	80.000 USD	150.000 USD	230.000 USD
Satılan Mal Maliyeti	50.000 USD	80.000 USD	130.000 USD
Brüt Kar	30.000 USD	70.000 USD	100.000 USD
Diğer Giderler	20.000 USD	20.000 USD	40.000 USD
Vergi Öncesi Kar	10.000 USD	50.000 USD	60.000 USD
Vergi	1.500 USD	15.000 USD	16.500 USD
Vergi Sonrası Kar	8.500 USD	35.000 USD	43.500 USD

Tablo 1'den de görüleceği üzere, B şirketinin satılan mal maliyetlerinin tümünü A şirketinden aldığı diz üstü bilgisayar oluşturmaktadır. İlk durumda A şirketi diz üstü bilgisayarları 80.000 USD'ye B şirketine sattığında çok uluslu firmanın konsolide karı

43.500 USD olmaktadır. Eğer söz konusu diz üstü bilgisayarlar B şirketine 80.000 USD değil de 100.000 USD'ye satılsaydı, B şirketinin satılan mal maliyeti de 100.000 USD'ye yükselecek ve çok uluslu şirketin konsolide karı 46.500 USD'ye yükselecektir (Bknz. Tablo 2). Düşük vergi oranlı ülkede daha fazla kar elde edilirken yüksek vergi oranlı ülkede daha düşük kar elde edilmesi, konsolide karı 3.000 USD artırmıştır.

Tablo 2: A ve B şirketlerinin bireysel ve konsolide gelir tabloları (Senaryo-2)

	A Şirketi	B Şirketi	Konsolide Tablo
Satışlar	100.000 USD	150.000 USD	250.000 USD
Satılan Mal Maliyeti	50.000 USD	100.000 USD	150.000 USD
Brüt Kar	50.000 USD	50.000 USD	100.000 USD
Diğer Giderler	20.000 USD	20.000 USD	40.000 USD
Vergi Öncesi Kar	30.000 USD	30.000 USD	60.000 USD
Vergi	4.500 USD	9.000 USD	13.500 USD
Vergi Sonrası Kar	25.500 USD	21.000 USD	46.500 USD

4. Çalışmanın amacı ve kapsamı

Çalışmanın amacı, Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı ÇUŞ'ların³ transfer fiyatlandırmanın sağladığı avantajları kullanarak yerli şirketlere göre daha az vergi ödeyip ödemediklerinin tespit edilmesidir.

Çalışmada toptan ticaret sektörü üzerine odaklanılmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren en büyük 100 yabancı firmanın 66'sı toptan ticaret sektöründe faaliyet göstermektedir (Bknz. Tablo3). Toptan ticaret sektörünün stok alma ve satma gibi görece basit bir üretim fonksiyonuna sahip olması sektör seçiminde önemli bir nedendir. Yabancı kontrolünde olup da toptan ticaret sektöründe faaliyet gösteren firmaların yurtdışındaki ana firmadan mal satın alarak Türkiye piyasasında satmaları da ticaret sektöründe odak-

³ Yabancı çok uluslu şirket deyimi, şirkete yönetim hakkı veren hisselerin %50'sinden fazlasının yabancılara ait olması anlamına gelmektedir.

lanılmasının diğ er bir nedenidir. Stok alımları ya da satılan mal maliyetlerinin ve stoğa ilişkin diğ er giderlerin araştırılması çalışma açısından transfer fiyatlarının firma lehine kullanılıp kullanılmadığı konusunda fikir vermektedir.

ÇUŞ'lar düşük vergilendirilebilir gelir elde etmek için, stoklara ilişkin giderleri, dönem sonunda faaliyet giderleri olarak raporlayarak stratejik bir şekilde ayarlayabilirler. Örneğ in, brüt karlılıktaki artış, dönem sonunda faaliyet giderlerinde (ör. genel yönetim giderlerinde) raporlanacak tutarın artması ile sonuçlanabilir. Bu durum genellikle ÇUŞ'ların dönem sonunda yerel ülkeden faaliyette buldukları ülkeye ortak giderleri dağıtması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, yabancı kontrolü altındaki firmaların transfer fiyatlarını lehlerine kullanıp kullanmadıklarının belirlenmesinde 'brüt kar marjı' ve 'beyan edilen matrah' değı şkenleri kullanılmıştır. Benzer bir yaklaşımın literatürde Collins ve diğ erlerine (1997) ait çalışmada olduğunu görüyoruz. Yabancı firmaların brüt kar marjlarındaki bir değı şimin vergi matrahına olan etkisi (δ Matrah / δ Brüt Kar Marjı) yerli firmaların brüt kar marjlarındaki bir değı şimin vergi matrahına olan etkisine göre (δ Kar Matrahı / δ Net Satışlar veya δ Kar Matrahı / δ Brüt Kar Marjı) daha az ve ters yönde olacaktır. Transfer fiyatları vergilendirilebilir gelird e (matrah) meydana gelen değı şimin etkilerini dengelemek için manipüle ediliyorsa, brüt kar marjındaki değı şim, vergilendirilebilir gelird e daha az etkiye yol açacaktır.

5. Model ve veriler

5.1 Model

Çalışmada basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Modelin bağımlı değı şkeni, matrah (vergilendirilebilir gelir), bağımsız değı şkenler ise yerli ve yabancı firmaların brüt karlılıklarıdır. Regresyon modeli aşağıda yer almaktadır:

$$\delta \text{MATRAH}_i = b_0 + b_1 \delta \text{KARMARJ}_i + \varepsilon_i$$

Modelde;

- δMATRAH = Şirket i için t yılındaki matrahtan t-1 yılı matrahi çıkartılıp, t-1 yılındaki matraha bölünmesi ile elde edilen yıllık değişim oranını,
- $\delta\text{KARMARJI}$ = Şirket i için t yılındaki brüt kar marjının t-1 yılındaki brüt kar marjından çıkartılıp t-1 yılı satışlarına bölünmesi ile elde edilen değişim oranını,
- b_0 ve b_1 modelin bilinmeyen katsayılarını, ε_i ise hata terimini ifade eder.

5.2. Veri ve özellikleri

Türkiye’de faaliyet gösteren firmaların vergi yüklerini araştırmak için, Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığından temin edilen aktif büyüklüğü ile net satışları en büyük (hizmet, gayrimenkul, enerji ile finans şirketleri hariç) 1.000 yerli ve 100 yabancı firma verisi kullanılmıştır. Söz konusu şirketlerin ticaret unvanları vergi mahremiyeti nedeniyle Gelir İdaresi Başkanlığıınca gizli tutulmuş, ancak her bir firmaya bir sıra numarası verilmiştir. Söz konusu veriler, Türkiye’de faaliyet gösteren yerli ve yabancı şirketlerin 2004-2012 dönemlerine ait gelir tablosu ve bilanço bilgileri, kuruluş tarihleri, NACE kodları⁴ ile kurumlar vergisi matrahını içermektedir. Aktif büyüklüğü ve net satışları 1 milyon TL ve üzeri olan firmalar çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmada yerli ve yabancı şirketlerin vergi yüklerinin analizinde ‘kurumlar vergisi matrahları’, ‘Matrah/Net Satışlar’ ve ‘Matrah/Aktifler’ oranları kullanılmıştır. Matrah sadece kar eden firmalar için geçerli olduğundan, zarar eden firmaların matrahi sıfır beyan edilmiştir. Yerli ve yabancı firma vergi yüklerinin karşılaştırılmasında sadece pozitif vergi matrahi bulunan firmalar karşılaştırılmış, zarar eden firmalar araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Firmalara ait istatistikî verilere Tablo 3’de yer verilmiştir.

⁴ Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (**NACE**); Avrupa’da ekonomik faaliyetlerle ilgili istatistiklerin üretilmesi ve yayılması amacıyla yönelik bir başvuru kaynağıdır. NACE kodlamasında faaliyet konularına göre işyerlerine/işletmelere altı haneli bir kod verilmektedir.

Tablo 3: Yabancı ve yerli firma istatistikleri

	Yabancı 100 (TL)	Yerli 1.000 (TL)
Aktifler Ortalama	27.453.150	425.694.996
Net Satışlar Ortalama	49.617.985	672.110.216
Aktifler Standart Sapma	40.185.750	726.607.151
Net Satışlar Standart Sapma	72.680.958	956.799.971
Max. Aktif Büyüklüğü	215.827.243	8.137.418.864
Min .Aktif Büyüklüğü	840.783	113.948
Max. Net Satışlar	569.809.112	10.265.276.391
Min. Net Satışlar	12.529.392	183.663.678
İmalat	28	470
Toptan Ticaret	66	359

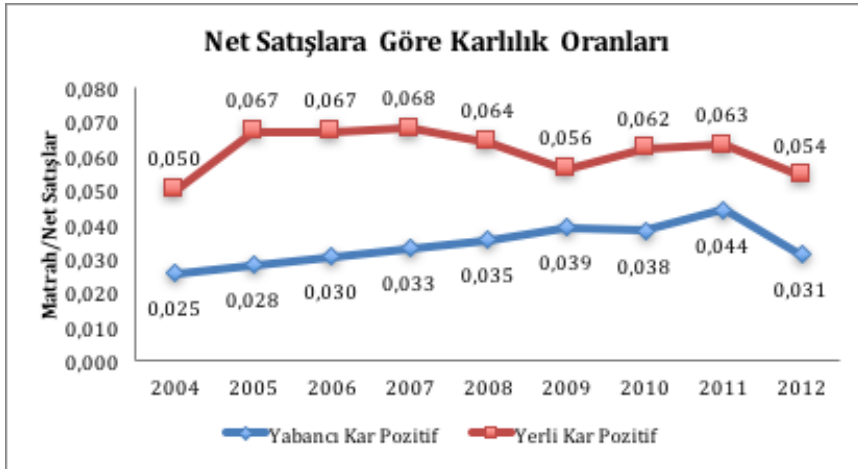
Çalışmada firmaların 2004 ve 2012 yılları için net satışlar açısından en büyük yerli (1.000) ve yabancı firmaların (100) 'Matrah/Net Satışlar' oranı ile aktifler açısından en büyük yerli (1.000) ve yabancı firmaların (100) 'Matrah/Aktif' oranına bakılmıştır. Tablo 4'den de izlenebileceği gibi, gerek net satış büyüklüğüne göre hesaplanan karlılık oranları, gerekse de aktif büyüklüğüne göre hesaplanan karlılık oranları açısından, yabancı firmalar yerli firmalardan daha düşük mali kar beyan etmişlerdir. Bu durumun tek istisnası 2011 yılı aktif büyüklüğüne göre hesaplanan sıfır matrahlı firmaların dahil olduğu kar oranlarıdır. Ancak burada da sıfır matrahlı firmaların dikkate alınmadığı kar pozitif oranlarında yerli firmalar daha büyük mali kar beyanında bulunmuşlardır. Bu durum, çok daha fazla yerli firmanın 2011 yılında sıfır matrahlı gelir beyanında bulunduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 4: Net satış ve aktif büyüklüğüne göre yabancı ve yerli firma karlılıkları

Yıllar	Net Satış Büyüklüğüne Göre				Aktif Büyüklüğüne Göre			
	Yabancı 100		Yerli 1.000		Yabancı 100		Yerli 1.000	
	Kar	Kar Pozitif	Kar	Kar Pozitif	Kar	Kar Pozitif	Kar	Kar Pozitif
2012	0,025	0,031	0,041	0,054	0,047	0,062	0,053	0,079
2011	0,033	0,044	0,045	0,063	0,058	0,080	0,056	0,089
2010	0,029	0,038	0,047	0,062	0,045	0,066	0,059	0,088
2009	0,027	0,039	0,040	0,056	0,049	0,078	0,055	0,092
2008	0,030	0,045	0,042	0,064	0,035	0,060	0,052	0,100
2007	0,028	0,043	0,050	0,068	0,031	0,049	0,067	0,110
2006	0,023	0,037	0,046	0,067	0,026*	0,046	0,061	0,112
2005	0,020*	0,032	0,023	0,067	0,020*	0,034	0,042	0,092
2004	0,026*	0,040	0,029	0,050	0,031*	0,060	0,043	0,095

* Yabancı firma sayıları 100'den daha azdır.

Karlılık oranları ile ilgili diğer bir ilgi çekici durum Şekil 1'de görülmektedir. Yerli firmaların karlılıkları 2004 ila 2012 yılları arasında istikrarlı bir şekilde % 5 ile % 6,8 arasında değişirken, yabancı firmaların karlılıkları 2012 yılı hariç sürekli artmıştır.

Şekil 1: Net satışlara göre yabancı ve yerli firma karlılıkları

Türkiye'nin 2003 ile 2014 yılları arası büyüme hızına baktığında (Tablo 5), yabancı şirketlerin, 2009 Küresel Finansal Krize rağmen, matrah/net satışlar oranının yükselmeye devam ettiği, ancak 2012 yılında ekonomik büyümenin %8,8'den %2.1'e düşmesinden bu oranın olumsuz bir şekilde etkilendiği, firmaların beyan ettiği matrahın net satışlara göre azaldığı görülmektedir. Krizin yerli firmaların beyan ettikleri vergi matrahına etkisi, yabancı firmalara göre daha fazla olmuş, firmaların matrah / net satışlar oranları arasındaki makas daralmıştır.

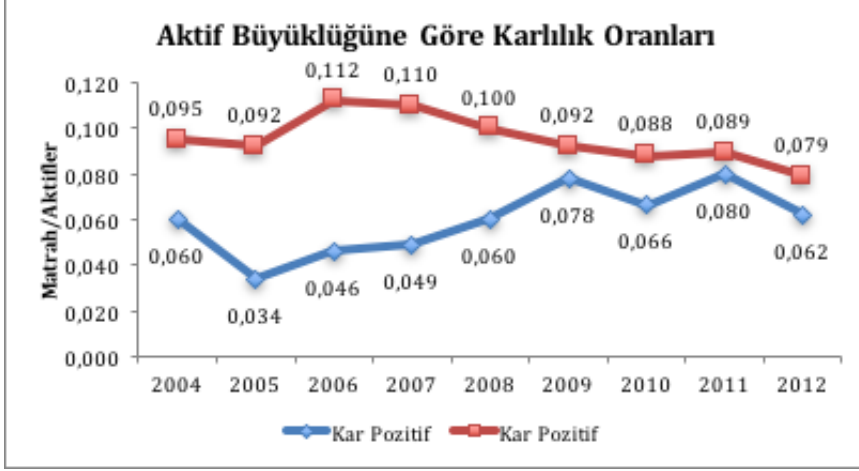
**Tablo 5: Gayri safi yurtiçi hasıla, 2003 - 2014 (alıcı fiyatlarıyla)
(1998 bazlı)**

Yıllar	Cari Fiyatlarla		Sabit Fiyatlarla (1998)		
	Değer (000.000 TL)	Büyüme hızı (%)	Değer (000.000 \$)	Değer (000.000 TL)	Büyüme hızı (%)
2003	454 781	29,8	304 901	76 338	5,3
2004	559 033	22,9	390 387	83 486	9,4
2005	648 932	16,1	481 497	90 500	8,4
2006	758 391	16,9	526 429	96 738	6,9
2007	843 178	11,2	648 754	101 255	4,7
2008	950 534	12,7	742 094	101 922	0,7
2009	952 559	0,2	616 703	97 003	-4,8
2010	1 098 799	15,4	731 608	105 886	9,2
2011	1 297 713	18,1	773 980	115 175	8,8
2012	1 416 798	9,2	786 283	117 625	2,1
2013	1 567 289	10,6	823 044	122 556	4,2
2014	1 748 168	11,5	799 370	126 258	3,0

Kaynak: TÜİK

Aktif büyüklüğüne göre, yabancı ve yerli firmaların 'matrah/ aktif toplamı' açısından yapılan araştırmada (Şekil 2) aktiflerin mali kara göre getirisinde görülen eğilim, Şekil 1'de görülen eğilimle benzerlik göstermektedir. Ancak son yıllarda yerli ve yabancı firmaların oranları arasındaki farklılığın daha az olduğu fark edilmektedir. Yine bu şekilde de yabancı firmaların 2005 yılından

İtibaren 'matrah/aktif' toplamı oranları 2009 yılına kadar sürekli arttığı görülmektedir.

Şekil 2: Aktif büyüklüğüne göre yabancı ve yerli firma karlılık oranları

Yabancı ve yerli firmaların vergi matrahlarının ekonomik büyüme ile ilişkisi incelendiğinde, yabancı firmaların vergi matrahlarının yerli firmaların vergi matrahlarına nazaran daha az etkilendiği görülmektedir. Örneğin, ekonomik büyüme oranları 2005 – 2009 yılları arasında düşerken yabancı firmaların vergi matrahları yükselmiş, yerli firmaların vergi matrahları ise düşmüştür (Bknz. Şekil 2).

Yapılan analizler yabancı firmaların beyan ettikleri vergi matrahlarının ekonomik faaliyetten çok fazla etkilenmediğine işaret etmektedir. Türkiye’de 2006 yılında yapılan vergi kanunu değişikliği ile kurumlar vergisi oranları yüzde 20’ye indirilmiştir. Şekil 1 ve Şekil 2’den de görüleceği üzere matrah/net satışlar ile matrah/aktif toplamı oranları 2006’dan itibaren sürekli olarak artmıştır. Örneğin 2005 yılında matrah/aktifler oranı 0,034 iken bu oran 2009 yılında % 129 artışla 0,078’e ulaşmıştır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’ne (OECD) üye ülkeler kurumlar vergisi ortalama oranları Tablo 6’de gösterilmiştir. Buna göre ÇUŞ’ların Türkiye’de vergi ödemeyi tercih etmelerinin lehlerine olduğu gözükmemektedir.

Tablo 6: 2004 -2012 kurumlar vergisi oranları

Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Türk Vergi Oranları	%33	%30	%20	%20	%20	%20	%20	%20	%20
OECD Ortalamaları	%30	%29	%28	%27	%26,8	%26,0	%25,8	%25,5	%25

Kaynak: OECD

Yapılan tespitler vergilendirilebilir gelir olarak tanımlanan matrahın, net satışlar ve aktiflere oranlarının yabancı şirketler için istikrarlı bir şekilde düşük olduğunu göstermektedir. Literatürde bu farklılığın sebepleri olarak transfer fiyatlandırması, kur değişimleri, yabancı yatırımların yeni olması nedeniyle amortisman ve başlangıç giderlerinin fazlalığı, yabancı firmaların kaldıraç oranlarının yüksekliği, gayri maddi varlıkların etkisi ve ÇUŞ'ların gelir aktarımına ilişkin bazı uygulamaları (kazanç soyma vb.) gösterilmektedir.

5.3. Araştırma sonuçları

İlk olarak yerli ve yabancı firmalara ilişkin araştırmaya dahil edilen 644 firmanın 2012 yılına ait yatay kesit verileri kullanılarak regresyon analizi yapılmıştır. Analizlerde IBM SPSS Statistics Version 20 Paket Programı kullanılmıştır. Değişkenlere ait verilerin normal dağılıma sahip olup olmadıkları Kolmogorov-Smirnov testi ile sınanmış ve değişkenlerin %5 anlamlılık düzeyinde normal dağılıma sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 7'den de izlenebileceği gibi, regresyon katsayıları %5 düzeyinde anlamlıdır. Tüm sektörler için, brüt kar marjındaki değişimin matrah üzerindeki etkisini belirten, yabancı ($b_1 = 0,686$) ile yerli ($b_1 = 0,712$) katsayı tahminleri oldukça yakındır. Bu durum brüt satış kar marjlarındaki değişikliğin matrahtaki değişikliğe etkisinde yabancı ve yerli firmalar arasında farklılaşma olmadığını işaret etmektedir.

Tablo 7: Brüt kar marjına göre yerli ve yabancı firmalar ile ilgili sonuçlar

$dMATRAH_i = b_0 + b_1 dKARMARJ_i + \varepsilon_i$								
	Model Özeti				Coefficient Bilgileri			
Firmalar	R	R Square	F	Sig.	b_0	b_1	t	Sig
Yabancı	0,433	0,187	11,746	0,001	-0,35	0,686	3,427	0,001
Yerli	0,378	0,143	93,764	0,000	0,042	0,712	9,683	0,000

Analiz toptan ticaret sektörü içinde yapılmıştır (Bknz. Tablo 8). Toptan ticaret sektörü için regresyon katsayıları t-testine göre anlamlıdır. Toptan ticaret sektöründeki sonuçlar tüm sektör sonuçları ile uyumludur. Brüt kar marjındaki değişimin vergilendirilebilir gelire etkisi yabancı firmalar ($b_1 = 0,777$) için daha yüksek olmakla birlikte, yerli firmalarda ($b_1 = 0,576$) oldukça yakın değer almaktadır. Bu sonuç yerli ve yabancı firma ayırımında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir.

Tablo 8: Toptan ticaret sektöründe brüt kar marjına göre yerli ve yabancı firmalar ile ilgili sonuçlar

$dMATRAH_i = b_0 + b_1 dKARMARJ_i + \varepsilon_i$								
	Model Özeti				Coefficient Bilgileri			
Firmalar	R	R Square	F	Sig.	b_0	b_1	t	Sig
Yabancı	0,482	0,232	11,471	0,002	0,004	0,777	3,387	0,002
Yerli	0,382	0,146	36,893	0,002	-0,068	0,576	6,074	0,000

Yerli ve yabancı firmalara ilişkin yatay kesit veri regresyonu sonucu, gerek tüm sektörler açısından, gerekse toptan ticaret sektörü açısından yabancı firmaların transfer fiyatları çıkarlarına kullanarak daha az vergi ödediklerine ilişkin güçlü bir kanıtı ulaşılamamıştır.

Çalışmanın bu aşamasında, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenin yabancı ve yerli firma olmak açısından etkisi olup olmadığını test etmek amacıyla, regresyon denkleminde kukla değişken eklenmiştir. Yine analizde 2012 yılı verileri ile birlikte 2006 yılına ilişkin mali veriler de kullanılmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, Türkiye’de Kurumlar Vergisi oranları 2006 yılının Haziran ayında yüzde 30’dan yüzde 20’ye düşürülmüştür. Söz konusu ver-

gi oranı değişikliği 2006 yılı başından itibaren geçerli olmasına karşın yabancı firmaların (ilk 100) net satışlara göre vergilendirilebilir karlılığı % 3 iken yerli firmalar (ilk 1.000) için aynı oran % 6,7 olarak gerçekleşmiştir. (Bknz. Şekil 1).

Regresyon modeli aşağıdaki gibi yeniden tanımlanmıştır:

$$\text{Model 1: } d\text{MATRAH}_i = b_0 + b_1 d\text{SATIŞLAR}_i + b_2 \text{YABANCI} + \varepsilon_i$$

$$\text{Model 2: } d\text{MATRAH}_i = b_0 + b_1 d\text{KARMARJI}_i + b_2 \text{YABANCI} + b_3 d\text{KARMARJI}_i * (\text{YABANCI}) + \varepsilon_i$$

Model bölümünde tanımlanan değişkenlere ilaveten, modele ilave edilen "YABANCI" değişkeni, Şirket i için bire eşitse yabancı firma, sıfıra eşitse yerli firma olarak tanımlanan kukla değişkendir.

Kukla değişken açısından yapılan çoklu regresyona ilişkin sonuçlara 2012 yılı için bakıldığında, (Bknz. Tablo 9 ve 10) brüt kar marjına ilişkin bağımsız değişken açısından yabancı veya yerli firma olmanın bir farklılığa neden olmadığı görülmektedir. Regresyon modellerindeki kukla değişken katsayıları t testi sonucuna (-0,952) göre, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu durum, yerli ve yabancı firmalar bakımından ortalama matrahın istatistiksel olarak farklılaşmadığını göstermektedir. Ayrıca etkileşim terimi (kar marjı * yabancı) için katsayılar da istatistiksel olarak sıfırdan farklı bulunmamıştır. Bu sonuç yerli ve yabancı için kar marjı değişkenlerine ait katsayıların eşit olduğuna ve dolayısıyla eğimde de bir farklılaşma olmadığına işaret etmektedir. 2006 yılı verileri ile yapılan analizler 2012 yılı için elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir. Elde edilen bulgular 2006 ve 2012 yılındaki eğilimlerin benzer olduğunu ve zaman içerisinde ele alınan ilişkilerin değişmediğini göstermektedir.

Tablo 9: Brüt kar marjına göre kategorik değişken ile ilgili sonuçlar (Tüm Sektörler)

$dMATRAH_i = b_0 + b_1 dKARMARJ_i + b_2 YABANCI + b_3 dKARMARJ_i * (YABANCI) + \epsilon_i$							
	Model Özeti				Coefficient Bilgileri		
2012 Yılı Verileri	R	R Square	F	Sig.	b	t	Sig
Constant	0,384	0,148	35,498	0,000	0,042	1,777	0,076
Kar Marjı					0,712	9,680	0,000
Yabancı					-0,076	-0,952	0,341
Kar Marjı*Yabancı					-0,026	-0,122	0,903
2006 Yılı Verileri							
Constant	0,476	0,226	30,496	0,000	0,338	4,589	0,000
Kar Marjı					1,255	8,855	0,000
Yabancı					0,073	0,357	0,642
Kar Marjı * Yabancı					0,033	0,085	0,932

Tablo 10: Brüt kar marjına göre kategorik değişken ile ilgili sonuçlar (Toptan Ticaret)

$\delta MATRAH_i = b_0 + b_1 \delta KARMARJ_i + b_2 YABANCI + b_3 \delta KARMARJ_i * (YABANCI) + \epsilon_i$							
	Model Özeti				Coefficient Bilgileri		
2012 Yılı Verileri	R	R Square	F	Sig.	b	t	Sig
Constant	0,380	0,144	14,741	0,000	-0,028	-0,727	0,468
Kar Marjı					0,551	5,102	0,000
Yabancı					0,027	0,283	0,778
Kar Marjı * Yabancı					0,176	0,872	0,384
2006 Yılı Verileri							
Constant	0,476	0,226	30,496	0,000	0,338	4,589	0,000
Kar Marjı					1,255	8,855	0,000
Yabancı					0,073	0,357	0,642
Kar Marjı * Yabancı					0,033	0,085	0,932

5. SONUÇ

Çok uluslu şirketlerin vergilendirilmesi bugün dünyada en önemli konuların başında gelmektedir. Başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere bugün birçok ülke yönetimleri yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekmek için çok sayıda yeni enstrümanı ÇUŞ'ların kullanımına sunmuş bulunmaktadır. Ülkeler arasında doğrudan sermaye yatırımlarını çekme konusundaki yarış ise, vergi oranlarında sürekli bir düşüşe yol açmaktadır. Bu nedenle ülkeler bir yandan yabancı doğrudan sermaye yatırımlarını ülkelere çekmek için uğraşırken bir diğer yandan yatırımlardan elde edilecek karlardan en yüksek payın (verginin) alınması için büyük çaba sarf etmektedirler.

Her bir ülkenin vergilendirme sisteminin birbirinden farklı olması nedeniyle ÇUŞ'ların vergilendirilmesi için alınacak tedbirlerde birbirinden farklı olacaktır. Bu nedenle ülkelerin yabancı doğrudan sermaye yatırımlarını caydırmayan bir vergilendirme politikası geliştirmeleri önem arz etmektedir. Böyle bir politikanın geliştirilmesi için ise ÇUŞ'ların ülke içindeki yerli firmalara göre daha az vergi ödeyip ödemediklerinin tespiti ve daha az vergi ödüyorlarsa bunun nerelerden kaynaklandığının bulunarak buna göre gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Çalışmamızda, Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı ÇUŞ'ların vergi yüklerinin yerli firmalara göre farklı olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, 2012 yılında yerli ilk 1.000 firmanın, yabancı ilk 100 firmaya göre önemli ölçüde (kar pozitif için %74,1) daha düşük vergilendirilebilir gelir beyan ettikleri görülmüştür. Matrah/Aktif Toplamı oranı açısından da yerli firmalar yabancı firmalara nazaran % 27 daha yüksek matrah beyan etmişlerdir. Bu durum 2004 yılından itibaren tüm yıllar için geçerlidir.

Vergilendirilebilir gelirin, net satışlar ve aktife oranlarının yabancı şirketleri için istikrarlı bir şekilde düşük olmasının literatürde sebepleri olarak transfer fiyatlandırması, kur değişimleri, yabancı yatırımların yeni olması nedeniyle amortisman ve başlangıç giderlerinin fazlalığı, yabancı firmaların kaldıraç oranlarının yüksekliği,

gayri maddi varlıkların transferi ve royalti ödemeleri ile ÇUŞ'ların kar aktarımına ilişkin bazı uygulamaları gösterilmektedir.

Yabancı şirketlerin vergilendirilebilir gelirinin düşük olmasının birden fazla nedeni olmakla beraber, çalışmada sadece transfer fiyatların karlılık üzerine etkisinin bulunup bulunmadığı analiz edilmiştir.

Araştırmada ilk olarak, brüt kar marjındaki değişimin matrah üzerindeki etkisi hem yerli hem de yabancı firmalar açısından araştırılmıştır. Ancak brüt satış kar marjlarındaki değişikliğin matrahtaki değişikliğe etkisinde yabancı ve yerli firmalar arasında önemli bir farklılaşma olmadığı görülmüştür.

İkinci olarak, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenin yabancı ve yerli firma olmak açısından etkisi olup olmadığının araştırılması için, regresyon denkleminde kukla değişken eklenmiştir. Hem 2012, hem de 2006 yılları açısından yapılan analizde yerli ve yabancı firmalar için kar marjı değişkenlerin çok farklılaşmadığı görülmüştür.

Çalışmada, yabancı firmaların yerli firmalara nazaran daha düşük vergi ödemesinin nedeninin transfer fiyatlandırma uygulamaları olduğu hususunda anlamlı bir bulguya ulaşılamamıştır.

Kur değişimleri, amortisman, başlangıç giderleri, kaldıraç oranları, gayri maddi varlıklar ve royalti ödemeleri gibi faktörlerin daha düşük vergi ödenmesi üzerindeki etkisi gelecek çalışma konuları arasında yer alacaktır.

KAYNAKLAR

- Altshuler, R., Grubert, H. And Newlon, T., S. (2000). International Taxation and Multinational Activity. Chapter 1: Has U.S. Investment Abroad Become More Sensitive to Tax Rates? University of Chicago Press.
- Avi-Yonah, R., S. and Xu, H. (2016). Evaluating BEPS, Harvard Business Law Review, (6), 12-13.
- Clausing, K., A. (2009). Multinational firm tax avoidance and tax policy. National Tax Journal, (42) 4, 703-722.
- Collins, H., C. ve Shackelford, D., A. (1995). Corporate domicile and average effective tax rates: The cases of Canada, Japan, the United Kingdom, and the United States. International Tax and Public Finance, 2(1).
- Collins, H., C., Kemsley, D. and Shackelford, D., A. (1997). Transfer pricing and the persistent zero taxable income of foreign-controlled U.S. corporations. The Journal of the American Taxation Association, (19), 68-71.
- Collins, J. ve Shackelford, D., A. (2003). Do U.S. multinationals face different tax burdens than do other companies? Tax Policy and the Economy, (17), 141-142.
- George, D., ve Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- Grubert, H. (2000). International Taxation and Multinational Activity. Chapter 5: Tax planning by companies and tax competition by governments. Is there evidence of changes in behavior?, University of Chicago Press.
- Grubert, H. (2003). Intangible Income, Intercompany Transactions, Income Shifting, and the Choice of Location. National Tax Journal, 56(1), 221-240.
- Grubert, H., Goodspeed T. ve Swenson, D. (1993). Explaining the low taxable income of foreign-controlled companies in the United States. University of Chicago Press.
- Grubert, H., Randolph, C., W. ve Rousslang, D., J. (1996). Country and multinational company responses to the tax reform act of 1986. National Tax Journal, 49(3), 355-358.
- Hines J., R. (2010). Treasure islands. Journal of Economic Perspectives, 24 (4), 114-115.
- Zucman, G. (2015). The Hidden Wealth of Nations, University of Chicago Press.